

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РОЗВЕДЕННЯ І ГЕНЕТИКИ ТВАРИН ІМЕНІ М.В.ЗУБЦЯ**

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
З ПРИБУТКОВОГО ВИКОРИСТАННЯ
ГЕНЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ
МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ**

Чубинське, 2020

УДК 636.2.034:338.43(477)

Г 52

Методичні рекомендації розробили:

М. В. Гладій, доктор екон. наук, професор, академік НААН;

О. В. Кругляк, кандидат екон. наук, ст. наук. співробітник;

І. С. Мартинюк, наук. співробітник;

М. Г. Порхун, кандидат с.-г. наук, ст. наук. співробітник;

Н. М. Чорноостровець, пров. економіст;

М. Б. Кулакова, пров. економіст.

(Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН).

Методичні рекомендації розглянуто і схвалено вченою радою Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН (протокол № 12 від 23 грудня 2020 р.).

Гладій М. В., Кругляк О. В., Мартинюк І. С., Порхун М. Г.,
Г 52 **Чорноостровець Н. М., Кулакова М. Б.** Методичні
рекомендації з прибуткового використання генетичних
ресурсів молочного скотарства України / за ред. М. В. Гладія.
Чубинське, 2020. 16 с.

Методичні рекомендації розраховані на спеціалістів тваринництва, науковців, викладачів і студентів, які досліджують проблеми економічної ефективності використання генетичних ресурсів молочного скотарства.

Рецензенти:

Копитець Наталія Григорівна – кандидат екон. наук, ст. наук. співробітник, провідний науковий співробітник відділу ціноутворення та аграрного ринку Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»;

Базишина Ірина Василівна, кандидат с.-г. наук, ст. наук. співробітник, завідувач лабораторії селекції червоних порід Інституту розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН.

УДК 636.2.034:338.43(477)

© Гладій М. В., Кругляк О. В., Мартинюк І. С., Порхун М. Г.,
Чорноостровець Н. М., Кулакова М. Б., 2020 р.

© Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН, 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.....	5
2. ПРОЦЕДУРА (ПРОЦЕС) ОЦІНКИ ПРИБУТКОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА.....	5
3. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА МАКРОРІВНІ.....	6
4. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА МЕЗОРІВНІ...	7
5. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА МІКРОРІВНІ.	8
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	14

ВСТУП

За роки незалежності відбулось значне скорочення поголів'я молочного стада України (з 8,5 млн. до 1,8 млн. корів), змінилась виробнича структура молочного скотарства з переважно великотоварного виробництва (у 1990 році 73,9% корів знаходилось на утриманні у сільськогосподарських підприємствах) на дрібнотоварне (наразі 75,5% корів утримується у господарствах населення). У світовому рангу за останні двадцять років Україна з 28-го місця за чисельністю поголів'я великої рогатої худоби перемістилась на 68-е. Щороку обсяги виробництва молока в країні зменшуються в середньому на 1,5%, в результаті рівень споживання молочної продукції, з розрахунку на одну душу населення, знизився до 50% від раціональної норми, втрачається експортний потенціал галузі молочного скотарства. Тому виникає необхідність комплексного аналізу розвитку галузі на всіх рівнях економічної активності для виявлення факторів та резервів підвищення прибутковості використання генетичних ресурсів молочного скотарства.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Методичні рекомендації з прибуткового використання генетичних ресурсів молочного скотарства України (далі – Методичні рекомендації) розроблено з метою підвищення функціонування галузі молочного скотарства на макро-, мезо- та мікрорівнях економічної діяльності.

1.2. Методичні рекомендації визначають методичні підходи, критерії і показники в натуральному та вартісному виразі, які застосовуються для оцінки ефективності галузі молочного скотарства з урахуванням сучасного світового досвіду та чинного законодавства.

1.3. Методичні рекомендації можуть бути використані в роботі установ і підприємств галузі молочного скотарства, науковій діяльності, навчальному процесі.

2. ПРОЦЕДУРА (ПРОЦЕС) ОЦІНКИ ПРИБУТКОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА

2.1. Механізм оцінки прибуткового використання генетичних ресурсів молочного скотарства України складається з етапів:

- економічна оцінка ефективності розвитку галузі молочного скотарства на макрорівні економічної діяльності (в країні, регіоні);
- економічна оцінка ефективності розвитку галузі молочного скотарства на мезорівні економічної діяльності (в розрізі порід);
- економічна оцінка розвитку галузі молочного скотарства на мікрорівні економічної діяльності (в господарюючих суб'єктах (сільськогосподарське підприємство, селянське (фермерське) господарство, особисте господарство)).

2.2. На макро-, мезорівнях (регіон, галузь), макрорівні (підприємство) аналіз показників ефективності доцільно проводити як пряму оцінку використання окремих видів ресурсів та одержання результатів, так і з використанням методу порівнянь із попередніми періодами, плановими показниками, базовим варіантом (еталоном).

3. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА МАКРОРІВНІ

3.1. Економічна ефективність галузі молочного скотарства на макрорівні (в країні, регіоні) є критерієм її розвитку і фінансовою основою вирішення комплексу соціально-економічних завдань. Соціальна ефективність молочного скотарства в регіоні характеризує здатність галузі забезпечувати його населення достатнім обсягом молока і молокопродуктів визначеної якості. Показники економічної оцінки ефективності розвитку галузі молочного скотарства в регіоні визначаються за даними спостережень Державної служби статистики України.

3.2. Абсолютні показники оцінки розвитку галузі в регіоні:

- в натуральних вимірниках: середньорічний удій молока з розрахунку на одну корову, за формами господарювання (сільськогосподарські підприємства, селянські (фермерські) господарства, особисті господарства населення), кг; виробництво молока в регіоні, за формами господарювання, т; вихід телят на 100 корів у сільськогосподарських підприємствах, гол.; споживання молока на душу населення, кг;

- у вартісних вимірниках: вартість валової продукції у співставних (порівняних) цінах на питому величину: 1 грн. основних виробничих фондів; 1 грн. матеріально-грошових витрат; 1 кормову одиницю; 1 людино-годину; 1 середньорічного працівника галузі.

3.3. Відносні показники оцінки розвитку галузі:

- рівень самозабезпеченості населення регіону молоком, %; частка продукції молочного скотарства в структурі продукції тваринництва, %; структура виробництва молока в регіоні, за формами господарювання, %.

4. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА МЕЗОРІВНІ

4.1. Порідна належність великої рогатої худоби визначає притаманні їй генетично обумовлені стабільні характеристики – господарськи корисні ознаки, що мають визначальний вплив на реалізацію всіх інших видів ресурсів, задіяних в процесі виробництва (земля, праця, інтелект, капітал) і ступінь їх окупності.

4.2. Показники економічної оцінки ефективності розвитку галузі молочного скотарства, за породами, визначаються за даними форми №7-мол «Звіт про результати бонітування великої рогатої худоби молочних і молочно-м'ясних порід»; Державного реєстру суб'єктів племінної справи у тваринництві; даними зоотехнічного та бухгалтерського обліку племінних суб'єктів. Визначається:

- число племінних стад, за породами, одиниць;
- чисельність поголів'я племінних стад великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності, гол., в т.ч. корів;
- структура порідного складу племінного поголів'я великої рогатої худоби молочних та молочно-м'ясних порід, %;
- частка активної частини популяції в загальному поголів'ї корів, % – як відношення кількості племінних корів (підконтрольні племінні стада, які атестовані як суб'єкти племінної справи і ведуть племінний облік) до чисельності поголів'я корів в Україні. В провідних країнах з розвинутою галуззю молочного скотарства цей показник знаходиться на рівні 70–90%;
- за породами: середній надій від однієї корови за даними річного звіту, кг; вміст жиру в молоці, %; вміст білка в молоці, %; вік телиць при першому осіменінні, місяців; жива маса телиць при першому осіменінні, кг; тривалість сервіс-періоду, днів; вихід телят на 100 корів, гол.

4.3. Для вітчизняних молочних порід (українські чорно-, червоно-рябі, червона молочні породи) найвищі показники окупності виробленої продукції чистим доходом (від 1,4 до 1,7 раза перевищення собівартості чистим доходом) отримані за рівня

молочної продуктивності в діапазоні 6,0–7,5 тис. кг молока, із вмістом молочного жиру від 3,75%, білка – від 3,05%. При цьому вік телиць при першому осіменінні становив від 16 до 18 міс. за досягнення живої маси від 380 кг і вище. Показники відтворювальної здатності знаходились на рівні – сервіс-період близько 120 днів, вихід телят на 100 корів – від 70–80 голів.

4.4. Показники розвитку генетичних ресурсів молочного скотарства України зарубіжної селекції доцільно порівнювати із відповідними показниками розвитку галузі в інших країнах, на даних Міжнародного комітету з обліку тварин (ICAR – International Committee for Animal Recording).

5. ЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА НА МІКРОРІВНІ

5.1. Показники економічної оцінки ефективності розвитку галузі молочного скотарства в окремих суб'єктах господарювання визначаються за даними бухгалтерського обліку та звітності, статистичної звітності, даними внутрігосподарського (управлінського) обліку, первинної облікової документації.

5.2. Оцінка природних та економічних умов функціонування галузі молочного скотарства підприємства:

- розташування підприємства; напрями діяльності, наявність статусу суб'єкта племінної справи у тваринництві;
- земельні угіддя; склад ґрунтів, рельєф; кліматичні умови;
- загальна характеристика ресурсного потенціалу підприємства;
- структура виробничих підрозділів підприємства; обслуговуючі виробництва; внутрігосподарські шляхи сполучення; бази постачання та реалізації продукції молочного скотарства; шляхи сполучення з адміністративними центрами та базами постачання і реалізації продукції молочного скотарства;
- система технологій кормовиробництва та молочного скотарства;

- стан племінної роботи в підприємстві; породний склад стада за статевовіковими групами тварин; поголів'я племінного ядра.

5.3. Оцінка ефективності галузі молочного скотарства підприємства:

- ефективність використання земельних ресурсів;
- ефективність використання генетичних ресурсів молочного скотарства;
- аналіз структури собівартості продукції молочного скотарства;
- економічна оцінка непродуктивних витрат на утримання великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності підприємства (виникають від незбалансованої годівлі, зниження генетичного потенціалу, подовження тривалості міжотельного періоду, скорочення тривалості господарського використання корів, низької якості молока, нееквівалентних цін його реалізації);
- аналіз економічної ефективності виробництва і реалізації продукції молочного скотарства.

5.4. Оцінка досягнутого рівня виробництва на підприємстві визначається за критеріями: досягнутий рівень виробництва порівняно із запланованими показниками; попередніми періодами (3–5 років); із конкурентним середовищем (місцеві підприємства, зарубіжні ферми).

5.5. Методичний приклад економічної оцінки ефективності розвитку галузі молочного скотарства підприємства:

**1. Характеристика виробничих ресурсів підприємства
за 2017–2019 роки**

Вид ресурсів	2017	2018	2019	2019 ± 2018
Середньорічна чисельність працюючих, всього, осіб				
Середньорічна чисельність працюючих на 100 га с.-г. угідь, осіб				
Площа с.-г. угідь, га				
в т. ч. рілля, га				
Використання рілля (відношення площі посіву с.-г. культур до площі рілля), %				
Залишкова вартість основних засобів, тис.грн.				
Частка зносу основних засобів, %				
Фондозабезпеченість (залишкова вартість основних засобів на 100 га с.-г. угідь), грн.				
Чисельність великої рогатої худоби, гол.				
в т. ч. корів, гол.				
Щільність поголів'я на 100 га с.-г. угідь:	X	X	X	X
великої рогатої худоби, гол.				
в т. ч. корів, гол.				

2. Ефективність використання земельних ресурсів підприємства за 2017–2019 роки

Культури	2017	2018	2019	2019 ± 2018
Посівна площа, га				
Зернові				
Технічні				
Кормові				
Урожайність з 1 га, ц/га				
Зернові				
Технічні				
Кормові*				
Валовий збір, ц				
Зернові				
Технічні				
Кормові*				

* ц корм. од.

3. Ефективність використання генетичних ресурсів молочного скотарства підприємства за 2017–2019 роки

Вид ресурсів	2017	2018	2019	2019 ± 2018
Удій на корову, кг				
Вміст жиру в молоці, %				
Вміст білка в молоці, %				
Вироблено молока, ц				
Вироблено молока на 100 га с.-г. угідь, ц				
Середньодобовий приріст живої маси великої рогатої худоби, г				
Вироблено живої маси великої рогатої худоби, ц				
Вироблено живої маси великої рогатої худоби на 100 га с.-г. угідь, ц				
Вихід телят на 100 корів, гол.				
Продано племінного молодняка, гол.				

**4. Структура собівартості 1 ц продукції молочного скотарства
підприємства за 2017–2019 роки, %**

Елементи витрат	Молоко				Приріст живої маси ВРХ			
	2017	2018	2019	2019 ± 2018	2017	2018	2019	2019 ± 2018
Корми								
Пальне і мастильні матеріали								
Оплата послуг і робіт сторонніх організацій								
Решта матеріальних витрат								
Прямі витрати на оплату праці								
Амортизація необоротних засобів								
Відрахування на соціальні заходи								
Решта інших прямих та загально-виробничих витрат								

**5. Ефективність показників виробництва і реалізації продукції
молочного скотарства підприємства за 2017–2019 роки**

Показник	2017	2018	2019	2019 ± 2018
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.:	x	x	x	x
молока				
живої маси великої рогатої худоби				
Реалізаційна ціна 1 ц продукції, грн.:	x	x	x	x
молока				
живої маси великої рогатої худоби				
Прибуток / збиток від реалізації 1 ц продукції, грн.:	x	x	x	x
молока				
живої маси великої рогатої худоби				
Рівень рентабельності / збитковості реалізації продукції, %:	x	x	x	x
молока				
живої маси великої рогатої худоби				

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Available breeds. Select sires : вебсайт. URL: http://www.selectsires.com/dairy/crossbreeding_available.html?version=20170404 (дата звернення: 15.08.2020).
2. Canadian dairy genetics. A century of improvement breeds. Government of Canada : вебсайт. URL: <http://www.agr.gc.ca/resources/prod/Internet-Internet/MISB-DGSIM/ATS-SEA/PDF/4663-eng.pdf> (дата звернення: 18.08.2020).
3. Lindhé B. Two competing Swedish breeds with different profiles but of equal size. Milkproduction : вебсайт. URL: <http://www.milkproduction.com/Library/Scientific-articles/Reproduction/Two-competing-Swedish/> (дата звернення: 12.08.2020).
4. Milk recording surveys on cow, sheep and goats. The International Committee for Animal Recording (ICAR) : вебсайт. URL: <https://www.icar.org/survey/pages/tables.php> (дата звернення: 01.09.2020).
5. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу : підручник. Київ : КНЕУ, 2013. 779 с.
6. Гладій М. В., Кругляк О. В., Мартинюк І. С. Критерії економічної оцінки непродуктивних витрат на утримання великої рогатої худоби молочного напрямку продуктивності. *Розведення і генетика тварин*. Київ, 2017. Вип. 54. С. 14–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rgt_2017_54_4 (дата звернення: 02.07.2020).
7. Державна служба статистики : вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.09.2020).
8. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві. Інститут розведення і генетики тварин імені М.В.Зубця НААН : вебсайт. URL: <http://animalbreedingcenter.org.ua/derjplemreestr> (дата звернення: 27.08.2020).

9.Зубець М. В., Шаран П. І., Сірацький Й. З. Економічна оцінка порід великої рогатої худоби. Київ : Аграрна наука, 1996. 122 с.

10.Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні : монографія / за ред. П. Т. Саблука, В. І. Бойка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2005. 340 с.

11.Економіка сільського господарства / В. П. Мертенс та ін. / за ред. В. П. Мертенса. Київ : Урожай, 1995. 288 с.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Михайло Васильович Гладій
Ольга Володимирівна Кругляк
Ірина Сергіївна Мартинюк
Микола Григорович Порхун
Наталія Михайлівна Черноостровець
Мар'яна Богданівна Кулакова

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПРИБУТКОВОГО ВИКОРИСТАННЯ ГЕНЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА УКРАЇНИ

Комп'ютерна верстка та макетування І. С. Мартинюк

Підписано до друку 29.12.2020 р.
Формат 60 x 84 1/16
Ум. друк. арк. 0,56
Наклад 100 прим.